

1

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

DOI: 10.33994/kndise.2024.69.01
УДК 343.982.4

Віталій Сергійович Годзь

*Судовий експерт відділу почеркознавчих досліджень
лабораторії криміналістичних видів досліджень Київського
науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ORCID: 0009-0006-9680-8021, e-mail: vitalikgodz@ukr.net

Ірина Юрївна Рябенко

*Судова експертка відділу почеркознавчих досліджень
лабораторії криміналістичних видів досліджень Київського
науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ORCID: 0009-0009-8879-4645, e-mail: ryabenko1975htc@gmail.com

Строки у судовій експертизі: проблемні питання та шляхи їх вирішення

Стаття присвячена проблемним питанням визначення й дотримання строків проведення судових експертиз у кримінальному та цивільному провадженнях, а також можливим шляхам їх вирішення. У статті наведено класифікацію строків, які можуть бути застосовані в експертному напрямку. Особлива увага у статті приділена нормам

законодавства про судову експертизу, які визначають строки проведення експертизи від початку надходження матеріалів до експертної установи до надання відповідного висновку експерта (експертів). Водночас аналіз наукової літератури за напрямом дослідження свідчить про те, що існуюче законодавство не повною мірою враховує взаємозв'язок строків проведення судових експертиз із чинними нормами процесуального провадження; не передбачає комплексного підходу до обґрунтування строків проведення судових експертиз з урахуванням залежності цих строків від впливу низки факторів (суб'єктивних та об'єктивних, зовнішніх та внутрішніх); не враховує фактори, які пов'язані з особливостями проведення судових експертиз, та їх вплив на строки експертного дослідження в умовах дії правового режиму воєнного стану. Зважаючи на це, на думку авторів, перспективою подальших досліджень може бути розроблення комплексного методичного підходу до обґрунтування строків проведення судових експертиз із урахуванням різних факторів впливу як у мирний час, так і в умовах воєнного стану (особливого періоду). Це дозволить більш аргументовано підійти до подальшого розроблення рекомендацій щодо достатності строків проведення експертного дослідження у кримінальному, цивільному процесі та їх нормативно-правового урегулювання, уникнути колізії норм, які регламентують ці питання, а отже, зроблять кримінальний (цивільний) процес більш доступним і зрозумілим.

Ключові слова: судова експертиза; строки; розумний строк; подовження строків; кримінальний процес; цивільний процес; експерт; експертне провадження.

Постановка проблеми. Дотримання строків проведення судової експертизи є важливою умовою забезпечення доступності правосуддя. Саме розумні строки експертного провадження забезпечують право людини на доступ до суду — право, яке впливає з п. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [1] та яке передбачає можливість безперешкодного звернення людини до суду за захистом своїх прав і свобод як громадянина. А тому диференційований підхід до визначення й дотримання строків виконання експертизи, розгляду кримінальних і цивільних справ залежно від їх категорії і складності, а також урахування можливих супутніх факторів, що впливають на строки експертного провадження, забезпечує вчасність та справедливість правосуддя.

Особливого значення дотримання строків проведення судової експертизи набуває в умовах дії правового режиму воєнного стану (особливого періоду), перш за все, для вирішення завдань (проблемних питань) обороноздатності держави, безпеки і захисту цивільного населення та військ (сил), захищеності критично важливих об'єктів економіки (інфраструктури) країни та збереження її економічного потенціалу.

Отже, актуальність пропонованого дослідження (статті) обумовлюється значенням та необхідністю обґрунтування строків проведення судових експертиз у кримінальному та цивільному процесах, їх нормативно-правовим урегулюванням, що дозволить уникнути колізії норм, які регламентують ці питання. Особлива увага у статті приділена нормам законодавства про судову експертизу, які визначають строки проведення експертизи від початку надходження матеріалів до експертної установи до надання відповідного висновку експерта (експертів).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти процесуальних строків висвітлювалися й раніше у науковій літературі, зокрема в дослідженнях М.Я. Сегая, Р.О. Стефанчука, Ю.В. Навроцької, А.В. Андрушка, Ю.В. Білоусова, О.І. Угриновської, С.В. Дяченка, В.О. Сидорчука [11,12] та інших. Проте наукові розробки цих учених повною мірою не розкривають усіх проблемних питань, які виникають на практиці під час проведення судових експертиз. Зокрема, існуючі норми законодавства не повною мірою враховують взаємозв'язок строків проведення судових експертиз із чинними нормами процесуального провадження; не передбачають комплексного підходу до обґрунтування строків проведення судових експертиз з урахуванням залежності цих строків від впливу низки факторів (суб'єктивних та об'єктивних, зовнішніх та внутрішніх); не враховують фактори, які пов'язані з особливостями проведення судових експертиз та їх впливом на строки експертного дослідження в умовах дії правового режиму воєнного стану (особливого періоду).

Мета дослідження. Мета статті полягає: у дослідженні взаємозв'язку строків проведення судових експертиз із нормами процесуального права та можливими супутніми факторами, що впливають на строки експертного провадження; у розробленні рекомендацій (пропозицій) щодо достатності строків проведення судової експертизи в кримінальному (цивільному) процесі та нормативно-правовому урегулюванню цих строків.

Викладення основного матеріалу. Проведення експертизи під час досудового розслідування є однією з форм використання спеціальних знань компетентним суб'єктом — експертом. Важливе значення при цьому має дотримання експертом строків проведення судової експертизи. Питання строків у експертній діяльності регламентує Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями) (далі — *Інструкція*) [8]. Але перед розглядом зазначених строків пропонуємо з'ясувати, яким чином законодавство України визначає поняття «*строки*» і які взагалі строки існують.

Найбільш повно питання строків регламентовано у цивільному законодавстві. Причому досить важливо розрізняти строки і терміни. Відповідно до ст. 251 Цивільного кодексу України (далі — *ЦК України*)

строком є певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення [5]. Строк та термін можуть бути визначені актами цивільного законодавства, практичною або рішенням суду.

У цивілістиці існує класифікація строків, які певною мірою можуть бути застосовані в експертному напрямку, а саме:

- 1) залежно від суб'єкта визначають такі строки: законні — це строки, що визначаються законодавчими органами в актах цивільного законодавства (у ЦК України, законах України, указах Президента України тощо). Наприклад, закон встановлює 6-місячний строк для прийняття спадщини або відмови від неї (ст. 1270 ЦК України [5]), строк позовної давності та інші; договірні — це строки, що визначаються сторонами в правочинах за їхнім бажанням, будь-якої тривалості, якщо інше не передбачено в законі; судові — строки, що встановлюються процесуальними законами або судом. Наприклад, суд може визначити строк для примирення сторін;
- 2) залежно від правових наслідків, які вони створюють, строки поділяються на: правовстановлюючі або правостворюючі — це строки, з якими пов'язане виникнення правовідносин або окремих прав та обов'язків. Так, саме з досягненням громадянином повноліття (18 років) законодавець пов'язує виникнення цивільної дієздатності в повному обсязі, що дає можливість громадянину самостійно набувати та здійснювати конкретні цивільні права; правоприпиняючі — це строки, з перебігом яких законодавець пов'язує припинення певних правовідносин, окремих прав та обов'язків. Наприклад, по закінченню певного часу кредитор втрачає право звернутися з претензією до поручителя; правозмінючі — це строки, по закінченню яких припиняються одні права та обов'язки і виникають інші. Наприклад, якщо особа загубила річ, і ця річ певний час зберігалася в органах внутрішніх справ, то по закінченню визначеного строку особа перестає бути власником речі і право власності на цю річ виникає у держави;
- 3) залежно від ступеня самостійності сторін у встановленні строку вони поділяються на: імперативні — строки, які не можна змінити за домовленістю сторін (строки позовної давності, претензійні строки); диспозитивні — строки, які хоч і передбачені законом, але можуть бути змінені за погодженням сторін. Наприклад, боржник повинен виконати зобов'язання, визначене моментом витребування в 20-денний строк від дня пред'явлення вимоги кредитором, якщо сторони в договорі не передбачили негайного виконання цього зобов'язання;
- 4) залежно від способу визначення строки поділяються на визначені: календарною датою, наприклад, строк повернення боргу; певним періодом часу, поставка продукції — поквартальна, щомісячна;

вказівкою на подію, яка неодмінно має настати; з настанням навігації (за договором) — перевезення вантажів водним транспортом. Проте кожного року неможливо визначити конкретну дату настання цієї події.

Досить важливим у цивільному законодавстві та експертній діяльності є питання перебігу строків та проблеми, які при цьому можуть виникати. Наприклад, відповідно до ст. 253 ЦК України [5], перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. Що стосується закінчення строку, то згідно із ст. 254 ЦК України, строк, що визначений роками, спливає у відповідні місяць та число останнього року строку. До строку, що визначений півріччям або кварталом року, застосовуються правила про строки, які визначені місяцями [5]. При цьому відлік кварталів ведеться з початку року. Строк, що визначений місяцями, спливає у відповідне число останнього місяця строку. Строк, що визначений у півмісяця, дорівнює п'ятнадцяти дням. Якщо закінчення строку, визначеного місяцем, припадає на такий місяць, у якому немає відповідного числа, строк спливає в останній день цього місяця. Строк, що визначений тижнями, спливає у відповідний день останнього тижня строку. Якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, що визначений відповідно до закону у місці вчинення певної дії, днем закінчення строку є перший за ним робочий день. До того жст. 255 ЦК України [5] передбачає порядок вчинення дій в останній день строку, а саме: якщо строк встановлено для вчинення дії, вона може бути вчинена до закінчення останнього дня строку. У разі, якщо ця дія має бути вчинена в установі, то строк спливає тоді, коли у цій установі за встановленими правилами припиняються відповідні операції, письмові заяви та повідомлення, здані до установи зв'язку до закінчення останнього дня строку, вважаються такими, що здані своєчасно.

Розглянемо деякі аспекти строків у кримінальному процесі. Згідно з положеннями глави 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*), процесуальні строки — це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії (ст. 113 КПК України) [3]. КПК України дає право для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчому судді, суду встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого цим Кодексом, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження.

Будь-які строки, що встановлюються прокурором, слідчим суддею або судом, не можуть перевищувати меж граничного строку, передбаченого цим Кодексом, та мають бути такими, що дають достатньо часу для вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень та не перешкоджають реалізації права на захист.

У кримінальному процесі згідно зі статтею 115 КПК України, обчислення процесуальних строків відбувається наступним чином: строки обчислюються годинами, днями і місяцями; строки можуть визначатися вказівкою на подію; при обчисленні строку годинами строк закінчується в останню хвилину останньої години; при обчисленні строку днями строк закінчується о двадцять четвертій годині останнього дня строку тощо [3].

Стаття 113 чинного КПК України поділяє процесуальні строки за суб'єктами, які встановлюють тривалість строків, на дві групи: *перша* — процесуальні строки, встановлені законодавцем; *друга* — процесуальні строки, встановлені прокурором, слідчим суддею або судом [3].

Необхідно підкреслити, що регламентований нормами кримінально-процесуального права строк, як визначений проміжок часу через формальний характер цих норм, набуває властивостей, які не характерні для часу у філософському розумінні. Плин часу у філософському розумінні не може бути перервано чи призупинено так само, як не може бути перервано існування об'єктів матеріальної реальності. Водночас, за правовою характеристикою процесуальних строків кримінально-процесуальні норми передбачають можливість переривання плину процесуальних строків, їх призупинення. Відомо, що для часу не характерна зворотність. Особливістю ж процесуальних строків є можливість поновлення деяких із них. Так, відповідно до ч. 1 ст. 117 КПК України, пропущений із поважних причин строк повинен бути поновлений за клопотанням зацікавленої особи ухвалою слідчого судді, суду [3].

Згідно з Інструкцією строк проведення експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день складання висновку експерта (повідомлення про неможливість надання висновку). Якщо закінчення встановленого строку проведення експертизи припадає на неробочий день, днем закінчення строку вважається наступний за ним робочий день. У строк проведення експертизи не включається строк виконання клопотань експерта, усунення недоліків, допущених органом (особою), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта).

Водночас досвід експертної діяльності свідчить про те, що на практиці досить часто виникають проблеми, пов'язані з дотриманням строків проведення судових експертиз у кримінальному та цивільному провадженнях.

Окремі проблемні питання щодо визначення й дотримання строків проведення судових експертиз. Можливі шляхи їх вирішення.

Перше проблемне питання: невідповідність строку (строків), передбачених для проведення експертизи (експертиз), реальному обсягу завдань та навантаженню, що покладаються на експерта. Невизначеність у судовій експертизі поняття “розумного строку”. Потреба у чіткому формулюванні та обґрунтуванні “розумного строку” проведення експертного дослідження.

Згідно з п. 1.13 Інструкції, строк проведення експертизи встановлюється керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) і не повинен перевищувати 90 календарних днів [8].

У разі значного завантаження експерта (за наявності у нього на виконанні одночасно понад десяти експертиз, у тому числі комісійних та комплексних) більший розумний строк встановлюється за письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. Як бачимо, в законодавстві про судову експертизу, в цивільному та кримінальному процесі виникає питання розумного строку. На наш погляд, поняття «розумний строк» кореспондується із процесуального законодавства України, а саме: ст. 121 Цивільного процесуального кодексу України (далі — *ЦПК України*); ст. 28 КПК України, де, наприклад, під час кримінального провадження «розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень» [3, 4].

Питання «розумних строків» судового розгляду регламентоване також нормами міжнародного права. Зокрема, закріплені в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини [1], сприяють забезпеченню справедливості судового розгляду, досягненню доступності правосуддя. Для розумних строків судового розгляду притаманний самостійний зміст, відмінний від змісту службових строків, що вироблений прецедентною практикою Європейського суду з прав людини та становить ідеальну часову модель відправлення справедливого правосуддя.

Згідно зі ст. 129 Конституції України [2] на національному рівні розумні строки розгляду справи судом є однією із основних засад судочинства. Право на розумні строки розгляду справи закріплюється у низці нормативно-правових актів України, зокрема ЦПК України, КПК України тощо. Дублюється воно і у постанові пленуму Вищого спеціалізованого суду України (далі — *ВСС України*) з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.10.2014 № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» [9].

Відповідно до ч. 1 ст. 157 ЦПК України, суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі [4]. Також у КПК України визначено, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку (ч. 1 ст. 318) [3]. Як видно із наведених норм, деякі з процесуальних кодексів встановлюють граничний строк, протягом якого справа має бути розглянута (ЦПК України), а деякі — ні (КПК України).

У постанові пленуму ВСС України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» визначається, що вважається розумним строком

у контексті судового розгляду справи: «Розумним, зокрема, вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту» [9].

Також слід зазначити поняття, що поняття «розумних строків» у кримінальному процесі визначено в КПК України як одна із засад кримінального провадження. Так, відповідно до ст. 28 КПК України, розумні строки — це строки, які є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень [3]. При цьому розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання певних процесуальних дій або прийняття певних процесуальних рішень.

У той же час автори звертають увагу на те, що питання розумного строку у судовій експертизі нині не розкрито. А відповідно, діють норми законодавства, які не можуть повною мірою забезпечити розумний строк для виконання експертизи, тому що кожна експертиза є особливою, і для проведення повного та достовірного дослідження експерту не завжди достатньо строків, передбачених КПК України чи ЦПК України.

Інструкцією передбачено, що час попереднього вивчення матеріалів не повинен перевищувати п'ятнадцяти робочих днів. На думку авторів, цей строк має бути розкрито більш повно. Наведемо приклади. Експерту на виконання надійшло п'ять експертиз одночасно. При цьому кожна з цих експертиз містить матеріали від трьох до п'ятнадцяти томів (або ж кейс пакетів). Виникає питання, як за п'ятнадцять днів експерт може вивчити належним чином всі ці матеріали. Вважаємо, що строк вивчення матеріалів має бути визначений від обсягу наданих на дослідження матеріалів. Наприклад, до 10 днів — щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів; до одного місяця — щодо матеріалів із середньою і великою кількістю об'єктів.

З урахуванням вищевикладеного пропонуємо більш повно розглянути питання погодження розумного строку проведення експертизи. У даний час наявна значна поточна завантаженість фахівців спеціалізованих експертних установ. Тому провести призначену експертизу у визначені законодавством строки не вбачається за можливе. Зазвичай експерти пишуть лист, згідно з яким інформують, що об'єктивно експертиза не може бути виконана у строк до 90 календарних днів. І просять подовжити цей термін. У разі відмови органу (особи), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), у погодженні запропонованого розумного строку проведення експертизи, матеріали справи повертаються з пропозицією призначити експертизу іншим суб'єктам судово-експертної діяльності, визначеним у статті 7 Закону України «Про судову експертизу» [6].

Друге проблемне питання: невизначеність умов, за яких мають бути подовжені терміни проведення судової експертизи. Необхідність обґрунтування та нормативного урегулювання порядку і процедур подовження термінів проведення судової експертизи, а також термінів виконання клопотання експерта про надання додаткових або порівняльних матеріалів для експертного провадження.

Питання подовження термінів, на нашу думку, має бути більш повно регламентовано і давати відповідь на питання, коли експерт має відсилати клопотання щодо подовження термінів: чи як він лише отримав матеріали і об'єктивно розуміє, що за жодних умов він не встигне виконати експертизу вчасно, чи коли вже надійшла відповідь на клопотання і здійснено оплату експертизи. Ми вважаємо, що дана дія має бути виконана відразу, оскільки у разі незгоди зі строком виконання експертизи ініціатор не витратитиме час на підготовку матеріалів, а експерт збереже час для виконання інших експертиз.

Абзац п'ятий пункту 1.13 Інструкції встановлює, що якщо протягом 30 календарних днів з дня направлення листа щодо погодження більшого строку проведення експертизи відповіді від органу (особи), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), не отримано, запропонований строк вважається погодженим [8].

У разі невиконання клопотань експерта щодо надання додаткових матеріалів, несплати вартості експертизи протягом 45 календарних днів із дня направлення клопотання в порядку, передбаченому чинним законодавством, незабезпечення прибуття експерта, безперешкодного доступу до об'єкта дослідження, а також належних умов для його роботи (учинення перешкод з боку сторін, що беруть участь у справі, в обстеженні об'єкта) матеріали справи повертаються органу (особі), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), із зазначенням мотивованих причин неможливості її проведення. Вважаємо, що даний пункт має бути розділено. Це пов'язано з тим, що для виконання клопотання необхідний значно більший термін для підбору порівняльного матеріалу, аніж сплати вартості експертизи. При цьому питання оплати експертизи залежить виключно від платника, визначеного ухвалою суду, а для виконання клопотання має відбутися ряд процесуальних дій, про які автори зазначають пізніше.

Наступний строк, про який нас інформує Інструкція, визначено у п. 4.1. Керівник експертної установи розглядає отримані матеріали і доручає відповідному структурному підрозділу експертної установи організувати проведення експертизи. При цьому він може безпосередньо призначити експерта та встановити строк виконання експертизи відповідно до вимог цієї Інструкції або передати вирішення цих питань заступнику керівника експертної установи чи керівникові підрозділу. Якщо в експертній установі не проводяться певні види експертиз та відсутні фахівці з певної галузі спеціальних знань, керівник експертної установи повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив (-ла) експертизу (залучив (-ла) експерта), та повертає матеріали справи без виконання.

Згідно з п. 4.10 Інструкції, якщо експерт порушив клопотання про надання йому додаткових матеріалів, але протягом сорока п'яти календарних днів не отримав відповіді, він письмово повідомляє орган (особу), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), про неможливість надання висновку [8]. На нашу думку, цей строк абсолютно не відповідає вимогам сьогодення.

Так, саме надходження до суду клопотання становить до десяти календарних днів, а також відповідь на клопотання — стільки ж. Отже, нерегламентований строк вже додатково до 20 днів. До того ж перенавантажені не лише експертні установи, а й суди. Відповідно, має бути призначена справа до розгляду — це у найкращому випадку — місяць, потім під час судового засідання сторони знайомляться з клопотанням і роблять спроби його виконати — ще місяць. Тобто ми бачимо близько 90 днів клопотання експерта може бути в суді. Причому, — це у цивільній справі. У кримінальному провадженні ситуація ускладнюється, оскільки у ряді випадків отримання документів відбувається шляхом тимчасового доступу. А у випадку, якщо ці документи, наприклад, становлять банківську таємницю, строк виконання клопотання збільшується ще на місяць.

Отже, п. 4.10 Інструкції створює ситуацію, при якій експерт має відправити матеріали після 45 днів, при цьому він ускладнить життя і собі, поки готує матеріали на відправку та витрачає на це дорогоцінний час, а також і суд має потім направити до установи документи повторно. Тому ми вважаємо, що в нинішній ситуації термін виконання клопотання експерта було б правильно збільшити до 90 календарних днів.

До того ж автори вважають, що в Інструкції потрібно повернути норму, яка регламентувала питання продовження строків у разі невиконання заявленого експертом клопотання протягом 45 днів з дня направлення клопотання про надання додаткових або порівняльних матеріалів та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи, при надходженні від ініціатора (особи або органу, які призначили судову експертизу) листа про продовження строку виконання заявленого клопотання строк виконання клопотання може бути продовжено до 30 днів. На практиці судом направляються до експертної установи листи про необхідність продовження строків виконання клопотань у зв'язку із завантаженням суду чи неможливістю сторін вчасно зібрати необхідний матеріал для проведення експертизи. Після виключення цієї норми з Інструкції експерти не мають правової підстави діяти таким чином чи іншим чином, і змушені чинити на власний розсуд, наприклад, експерти вимушені враховувати ці листи і продовжують строки на невизначений термін, але інша сторона по справі може оскаржувати це продовження.

Третє проблемне питання: неузгодженість чинних нормативно-правових актів щодо строків проведення судової експертизи.

Аналіз норм цивільного і кримінального процесуального законодавства та норм Інструкції в частині застосування строків свідчить про їх неузгодженість. До того ж строки, передбачені Інструкцією, досить складно виконати, оскільки вони в більшості випадків є завідомо неможливими для виконання. Можна навіть сказати, що на практиці ці строки ігноруються. Інститути судових експертиз переважані провадженнями і, у першу чергу, виконують криміналістичні експертизи в кримінальних провадженнях, тому тривалість експертиз в цивільних справах понад 1 рік — це не виняток.

Авторами проаналізовано ряд пунктів Інструкції та наведено своє бачення можливості їх дотримання, а також надано ряд пропозицій. Зокрема, пропозиції стосуються збільшення терміну виконання клопотання, погодження строків виконання експертизи, повернення пункту, який регламентує подовження виконання клопотання.

Автори вважають, що правильне викладення норм Інструкції дозволить експертам розробити алгоритм дій, який сприятиме більш швидкому вирішенню ряду процесуальних питань, оптимізує процес експертизи. До того ж дозволить уникнути спірних ситуацій та невизначеності.

Четверте проблемне питання: нормативна неурегульованість строків проведення судових експертиз в умовах дії правового режиму воєнного стану (особливого періоду), перш за все, для вирішення завдань обороноздатності держави, безпеки і захисту цивільного населення та військ (сил), захищеності критично важливих об'єктів економіки (інфраструктури) країни та збереження її економічного потенціалу.

У зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан, а тому всі перелічені вище строки потребують узгодження з вимогами Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [7].

Указана обставина змінила життя кожного українця. Коректив зазнали усі сфери суспільних відносин. Не є виключенням і відправлення правосуддя.

Так, гостро постало питання про нормативну урегульованість строків проведення судових експертиз в умовах дії правового режиму воєнного стану (особливого періоду), перш за все, для вирішення завдань обороноздатності держави. На практиці мають місце випадки, коли раніше визначені строки проведення експертного дослідження у кримінальному або цивільному процесі в умовах воєнного стану не дотримуються. Непоодинокими є випадки, коли через воєнний стан та пов'язані з ним обставини учаснику судового процесу неможливо вчасно вчинити іншу процесуальну дію чи подати певний документ до суду. Наприклад, звернутися із позовною заявою, апеляційною чи касаційною скаргою, заявою, клопотанням тощо. Водночас сам факт запровадження воєнного стану в Україні без обґрунтування неможливості вчинити

процесуальну дію у встановлені строки не може вважатися поважною причиною для безумовного поновлення цих строків. Так, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду в своїй постанові від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22 дійшов висновку, що протягом дії воєнного стану суворе застосування судами процесуальних строків стосовно звернення до суду із позовними заявами, апеляційними і касаційними скаргами — може мати ознаки не виправданого обмеження доступу до суду [10].

Теорією та практикою вироблені правила, згідно з якими причина пропуску строку може вважатися поважною, якщо вона відповідає одночасно таким умовам: 1) це обставина або кілька обставин, яка безпосередньо унеможлиблює або ускладнює можливість вчинення процесуальних дій у визначений законом строк; 2) це обставина, яка виникла об'єктивно, незалежно від волі особи, яка пропустила строк; 3) ця причина виникла протягом строку, який пропущений; 4) ця обставина підтверджується належними і допустимими засобами доказування.

Отже, під час воєнного стану поновленню підлягають лише процесуальні строки, порушені з поважних причин, основними з яких є такі: повітряна тривога, відсутність електрозабезпечення, неможливість використання транспорту, ракетне чи інше збройне ураження території, де знаходиться експерт та/або відповідний орган, а також окупація вказаної території тощо.

З урахуванням викладеного вище певного уточнення потребує й алгоритм дій судового експерта при проведенні експертного дослідження. Як варіант, авторами пропонується алгоритм дій судового експерта, який дозволить певною мірою оптимізувати його робочий час при проведенні експертизи (див. рис. 1).

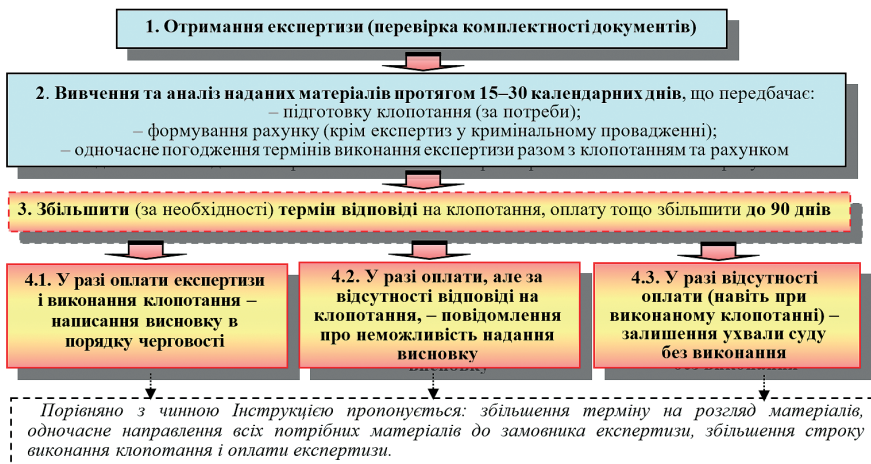

Рис. 1. Алгоритм дій судового експерта при проведенні експертизи

Висновки. Існуючі методики (методичні підходи) не повною мірою враховують взаємозв'язок строків проведення судових експертиз із чинними нормами процесуального провадження; не передбачають комплексного підходу до обґрунтування строків проведення судових експертиз з урахуванням залежності цих строків від впливу низки факторів (суб'єктивних та об'єктивних, зовнішніх та внутрішніх); не враховують фактори, які пов'язані з особливостями проведення судових експертиз та їх впливом на строки експертного дослідження в умовах дії правового режиму воєнного. Зважаючи на це, на думку авторів, перспективою подальших досліджень може бути розроблення комплексного методичного підходу до обґрунтування строків проведення судових експертиз із урахуванням різних факторів впливу як у мирний час, так і в умовах воєнного стану (особливого періоду). Це дозволить більш аргументовано підійти до подальшого розроблення рекомендацій щодо достатності строків проведення експертного дослідження у кримінальному (цивільному) процесі та їх нормативно-правового урегулювання, уникнути колізії норм, які регламентують ці питання, а отже, зроблять кримінальний (цивільний) процес більш доступним і зрозумілим.

Перелік посилань

References

1. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), ратифікована Верховною Радою України 17 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 26.02.2024).
 2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
 3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
 4. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1618-15#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
 5. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 26.02.2024).
- European Convention on the Protection of Human Rights and of Fundamental Freedoms (1950), ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine on July 17, 1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].
- Constitution of Ukraine on 28 June 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].
- Criminal Procedure Code of Ukraine URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].
- Civil Procedure Code of Ukraine URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1618-15#Text> (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].
- The Civil Code of Ukraine <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].

6. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 26.02.2024). On Judicial Examination : The Law of Ukraine Date of Entry into Force: April 21, 1994 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].
7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2024 №64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 26.02.2024). On the introduction of martial law in Ukraine : Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2024 No. 64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].
8. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 26.02.2024). On the approval of the Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies. The Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 08.10.98 No. 53/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].
9. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 № 11 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (дата звернення: 26.02.2024). Resolution of the Plenum of the Higher Specialized Court of Ukraine on consideration of civil and criminal cases dated 17.10.2014 № 11 «On some issues of compliance with reasonable time limits for consideration by courts of civil, criminal and administrative offense cases» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].
10. Постанова Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22 (адміністративне провадження № К/990/20688/22) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406> (дата звернення: 26.02.2024). Resolution of the Supreme Court of September 29, 2022 in case № 500/1912/22 (administrative proceeding No. K/990/20688/22) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406> (access date: 26.02.2024) [in Ukrainian].

Terms in forensic examination: problematic issues and ways to solve them

V. Hodz, I. Riabenko

The article is devoted to the problems of determining and observing the terms of forensic examinations in criminal and civil proceedings, as

well as possible ways to solve existing problematic issues. The article provides a classification of terms that can be applied in the expert direction. The authors analyzed the relationship between the terms of forensic examinations and the norms of procedural law, as well as with possible concomitant factors that affect the terms of expert proceedings, and provided some examples of such a relationship. Recommendations (proposals) are provided on the sufficiency of the terms of expert research in criminal (civil) proceedings, their regulatory and legal regulation, which will avoid the conflict of norms that regulate these issues; As an option, an algorithm of actions of a forensic expert is proposed, which will allow to a certain extent to optimize his working time during the examination. Particular attention in the article is paid to the norms of the legislation on forensic examination, which determine the terms of the examination from the beginning of receipt of materials to the expert institution until the provision of the relevant conclusion of the expert (experts). At the same time, the analysis of scientific literature in the field of research indicates that the existing legislation does not fully take into account the relationship between the timing of forensic examinations and the current norms of procedural proceedings; does not provide for a comprehensive approach to justifying the timing of forensic examinations, taking into account the dependence of these terms on the influence of a number of factors (subjective and objective, external and internal); does not take into account the factors related to the peculiarities of forensic examinations and their impact on the timing of expert research under the legal regime of martial law. In view of this, according to the authors, the prospect for further research may be the development of a comprehensive methodological approach to substantiating the timing of forensic examinations, taking into account various factors of influence both in peacetime and under martial law (special period). This will allow for a more reasoned approach to the further development of recommendations on the sufficiency of the terms of expert research in criminal (civil) proceedings and their regulatory and legal regulation, to avoid conflict of rules governing these issues, and therefore to make the criminal (civil) process more accessible and understandable.

Keywords: forensic examination; terms; reasonable time; extension of terms; criminal process; civil procedure; expert; expert proceedings.

⇒ Годзь, В. С., Рябенко, І. Ю. (2024). Строки у судовій експертизі: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 69. С. 5—19. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.01.